

Ondersteunen, stimuleren en ontwikkelen van open en online onderwijs

Werkplan van de UKB/SHB/SURF werkgroep Bibliotheken en Open Online Onderwijs

Universiteiten en hogescholen vernieuwen hun onderwijs en versterken de aandacht voor en inzet van digitale onderwijsmethoden. Ook richt men steeds meer op open onderwijs. Open heeft hier betrekking op de volgende drie dimensies: gratis beschikbaar, toegankelijk zonder toegangseisen en open voor bewerking¹, dus leermateriaal dat met een open licentie wordt gepubliceerd. Open en online onderwijs maakt deel uit van de strategische agenda 2015-2018 van het ministerie van OCW, van het raamwerk onderwijs en training van de Europese Unie, en van de doelstellingen van UNESCO om leven-lang-leren te promoten en beschikbaar te maken voor iedereen.

In het open en online onderwijs is een belangrijke rol voor de hogeschool- en universiteitsbibliotheken weggelegd. Van oudsher waren de universiteitsbibliotheken vooral gericht op het ondersteunen van onderzoek en onderzoekers, maar de laatste jaren is de rol steeds verder aan het uitbreiden richting onderwijs. Hogeschoolbibliotheken waren al langer gericht op onderwijs, maar richtten zich toch vooral op het bieden van een collectie voor verdieping en nu steeds meer op het gehele onderwijsproces. Bibliotheken ondersteunen docenten en studenten, stimuleren het creëren en gebruiken van open en online onderwijsmateriaal en ontwikkelen ook zelf open en online onderwijs. Hierbij maken de Nederlandse hoger onderwijsbibliotheken momenteel nog wel verschillende keuzen. De resultaten van een recente enquête onder bibliotheken² wijzen uit dat nog veel onduidelijk is wat betreft de rol en doelen van de bibliotheek in het hoger academisch en praktijkgericht onderwijs. De UKB-SHB-SURF werkgroep Bibliotheken en open en online onderwijs adviseert bibliotheken, juist in deze fase van visievorming, een pro-actieve opstelling aan te nemen bij de ondersteuning en ontwikkeling van online en open onderwijs. In dit werkplan signaleert de werkgroep onderwerpen waarbij bibliotheekexpertise en ondersteuning zeer gewenst is en definieert zij activiteiten om de bibliotheken bij het ontwikkelen van hun ondersteuning te helpen.

De nieuwe rol van de universitaire en hogeschoolbibliotheken als ondersteuners van het onderwijs bouwt voort op de bestaande dienstverlening en breidt deze uit. De volgende onderwerpen komen hierbij aan de orde:

1. Auteursrechten: De bibliotheek als expertisecentrum auteursrechten adviseert en faciliteert bij het gebruiken en delen van online onderwijsmateriaal.

Het aanbieden van open en online onderwijs heeft veel implicaties op het gebied van auteursrecht en auteurschap. Docenten weten voor advies op dit gebied de bibliotheek te vinden, als expertisecentrum auteursrechten. Vanuit de operationele procesondersteuning bij het aanbieden van readers en artikelen via de DLO's kan de bibliotheek die expertise op het gebied van auteursrechten ook direct inzetten bij het dagelijks gebruik van materiaal. Dit kan zijn in de vorm

¹ We volgen de definitie van Surf: <https://www.surf.nl/kennisbank/2015/begrippenkader-online-onderwijs.html>

² Enquête uitgevoerd door de werkgroep Bibliotheken en Open Online Onderwijs. Rapport via https://drive.google.com/file/d/0B_I3NcnFI7CcmRBUnc4VINLdDg/view?usp=sharing

van persoonlijk advies tot training en communicatie, niet alleen gericht op docenten, maar ook als hulp voor studenten.

Activiteiten 2017

- ➔ Samen met de Nationaal Auteursrechten Informatiepunt (HBO en Universitair) Frequently Asked Questions definiëren en beantwoorden op het gebied van juridische aspecten van het delen en gebruiken van open educational resources (OER).
- ➔ Samen met de NAI's inventariseren waar nader onderzoek nodig is naar juridische aspecten van het delen en gebruiken van open educational resources (OER) en benodigd onderzoek (laten) uitvoeren.
- ➔ Om bovenstaande te realiseren een opdracht formuleren en in overleg met/samen met de NAI's een themagroep hiervoor starten.

2. *Open science en open education: Open science bouwt niet alleen op open access en open data maar ook op open education en levert ook mogelijkheden voor open education. Bibliotheken zijn al voortrekkers bij open access en pakken die rol nu ook op voor open educational resources (OER).*

De bestaande adviesfunctie die de bibliotheken vervullen met betrekking tot auteursrechten en de voortrekkersrol die bibliotheken hebben ingenomen op het gebied van Open Access, wordt uitgebreid met advisering over en beschikbaarstelling van Open Educational Resources (OER). Bibliotheken voeren onderhandelingen met uitgevers met betrekking tot online leermaterialen en zullen steeds meer het voortouw nemen bij het te vernieuwen beleid op gebied van auteursrecht op nationaal en eventueel Europees vlak. Dit is essentieel voor het mogelijk maken van open onderwijsmateriaal; 'open' is namelijk geen gelopen race als het gaat om onderwijsmateriaal: de politieke doelstellingen staan nog ver af van de dagelijkse praktijk van docenten. De bibliotheek dicht als partner van het onderwijs het gat tussen ideële doelstellingen en de praktische dagelijkse uitvoering.

Activiteiten 2017

- ➔ Het koppelen van lopende initiatieven voor de uitwerking van plannen rondom open science, open access en open data, zoals het Nationaal Plan Open Science, aan initiatieven rondom het mogelijk maken van open onderwijs.
- ➔ Het signaleren van voordelen van open education voor open science en vice versa.
- ➔ Uitwisselen van (ervaringen met) beleidsplannen in samenwerking met nationale werkgroep (januari 2017 gestart in kader van SURF programma).
- ➔ Enkele leden van de werkgroep zullen bovenstaande activiteiten trekken en coördineren.

3. *Online informatievaardigheden: De bibliotheek biedt haar eigen onderwijs online en open aan en geeft daarmee niet alleen het goede voorbeeld, maar ontwikkelt zo ook actief course formats die voor andere cursussen kunnen worden ingezet.*

Bibliotheken maken en geven cursussen en trainingen over informatievaardigheden, maar ook over onderzoekvaardigheden, research data management en het gebruik van ondersteunende tools zoals reference managers. Tot op heden delen zij wel kennis op dit gebied, maar nog maar sporadisch het cursusmateriaal zelf. Op dit gebied zullen de gezamenlijke hoger onderwijsbibliotheken stappen zetten om het goede voorbeeld te geven. Dit zal de bibliotheken tevens helpen in beeld te krijgen wat ervoor nodig is eigen cursussen te delen en andermans cursussen te gaan gebruiken.

Activiteiten 2017:

- ➔ Portal met toegang tot cursussen van de UB's en HB's.
- ➔ Videorapport over het delen van Bibliotheekcursussen.

4. *Beheer van informatie: Open en online onderwijsmateriaal wordt samen met de bibliotheek (her)vindbaar en herbruikbaar bewaard.*

De bibliotheek helpt het onderwijs haar materiaal goed te beheren en zodanig te ontsluiten dat open delen en hergebruik mogelijk wordt. Dit kan door het adviseren over metadata en inzet van platforms, maar kan ook door het uitvoerend ondersteunen van opslag en beheer. Hierbij wordt meegenomen dat informatie-uitwisseling via blogs, social media en online lees- annotatie- citatie- en collaboratie-tools interactief is, tussen studenten en docenten onderling en over en weer. Uitwerking van goede methoden van versiebeheer en een goede beheersstructuur is hierbij essentieel. Informatiebeheer door de bibliotheek ondersteunt en faciliteert daarbij.

Activiteiten 2017:

- ➔ Bijeenbrengen van verschillende initiatieven voor het inzetten of ontwikkelen van repositories.
- ➔ Organiseren expert meeting over metadata en versiebeheer voor open onderwijsmateriaal.
- ➔ Meedenken en meewerken aan de pilot Onderwijsrepository in Sharekit.

5. *Ontwikkeling van onderwijsmateriaal: Bibliotheekmedewerkers ondersteunen bij het maken van video's en webcolleges en samen met docenten maken zij MOOCs en andere online courses.*

Vanuit de eigen ervaring met het maken van online courses en doordat zij onderwijsmateriaal beheren, kunnen de bibliotheekspecialisten ondersteunen bij het maken van cursussen. Daarbij adviseren zij over het hergebruik van materiaal, de auteursrechten en mogelijkheden voor verspreiding. Zij werken hierbij intensief samen met didactisch medewerkers.

Activiteiten 2017:

- ➔ Uitwisselen van ervaringen en opgeleverde producten via de Edugroepensite
- ➔ Overzicht met profielen van aangesloten deelnemers aan de werkgroep om elkaar met expertise te helpen.

Samenstelling werkgroep en werkwijze

De werkgroep kent 35 leden, afkomstig uit Hogeschoolbibliotheken, Universiteitsbibliotheken en SURF en werkt in januari 2017 in drie themagroepen:

- Ondersteunen van creatie, vinden en hergebruik van (open) online onderwijsmateriaal
- Bevorderen van hergebruik van lesmateriaal over informatievaardigheden
- Kennisdelen

De eerste themagroep werkt aan de activiteiten zoals beschreven in lijn 4 en 5 en de tweede themagroep aan lijn 3. Voor de activiteiten op het gebied van auteursrechten zal een oproep worden gedaan en contact worden gezocht met de NAI's.

Kennisdelen, de derde themagroep van de werkgroep, beperkt zich niet tot één van de lijnen, maar richt zich op het geheel aan onderwerpen. De werkgroep faciliteert in de meest brede zin bij kennisdeling tussen bibliotheken op dit gebied. Vanuit SHB, UKB en SURF wordt een connectie gelegd onderling en met partijen als KNVI, VSNU en VH om dit onderwerp breed op te pakken. Onderlinge inspiratie en uitwisseling van ervaringen en ideeën maar ook het onderling delen van onderwijsmaterialen zijn essentieel voor nadere bepaling van de nieuwe rol. Internationaal lijken de research libraries (zoals o.a. verenigd in LIBER) de rol op onderwijsgebied nog niet veel aandacht te geven, dus daar ligt een vernieuwende taak voor de werkgroep.

Activiteiten 2017:

- ➔ Inspiratiedag tijdens de open education week 2017
- ➔ Deelname aan de e-studybook pilot SURF/EUR

Activiteiten kennisdeling middellange termijn:

- ➔ Medewerkers 'uitwisselen': door medewerkers tijdelijk bij elkaar te laten werken ontstaat uitwisseling van ervaring en kennis.
- ➔ Organisatie van gezamenlijke cursussen of materiaal betreffende de verschillende aspecten van open en online onderwijsmateriaal.
- ➔ "Trend watching" in (nieuwe) skills ontwikkeling t.b.v. open en online onderwijs en bij elkaar te rade gaan voor het opstellen van het profiel van de nieuwe onderwijsondersteuners.